

Hullun hauska maailma. Näkökulmia hulluutta ja poikkeavuuksia käsittelevään huumoriin opiskelijoiden digitaalisessa folkloressa

Laura Hokkanen

Artikkelissa tarkastellaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkija Ulla Lipposen (1941–2015) tallettaman digitaalisen folkloreaineiston kuvaa 2000-luvun hulluudesta osana kansanhuumoria. Artikkelissa pohditaan, millaista kuvaa yhteiskunnasta ja hulluna pidetyn ilmentymistä nuorten aikuisten tallettamat esimerkit rakentavat. Mille niissä nauretaan tai millaiseen kulttuuriseen keskusteluun ne ottavat osaa huumorin keinoin? Artikkelin nostaa esille kaksi erilaista tulokulmaa hulluuteen: lääketieteelliseen diagnosointiin liittyvät näkökulmat sekä kulttuuriseen, pääosin normeja rikkovan käytöksen tuottamaan hulluuteen. Artikkelin osoittaa, että huumorin keinoin on mahdollista käsitellä arkoja yhteiskunnallisia kysymyksiä, tavallisuuden, normaaliuden ja poikkeavuuden määritelmiä sekä kyseenalaistaa totuttuja ajatusmalleja.

Avainsanat: hulluus, mielenterveys, digitaalinen folklore, musta huumori, kansanhuumori, normit; madness, mental health, digital folklore, black humor, folk humor, norms

Johdanto

Mielenterveysongelmista aiheutuvien tragedioiden kirjo on valtava ja synkkä. Hulluuden teemat eri muodoissaan ovat silti aina kelvanneet erilaisten kansanhuumorin tuotosten sisällöiksi. Kansanperinteen huumorissa hulluuden määrite laajenee lääketieteellisestä diagnoosista myös eräänlaiseen kulttuuriseen hulluuteen. Tällöin hulluus kattokäsitteenä mahdollistaa mielen poikkeavuuksien tulkinnat sairausdiskurssien ulkopuolella ja laajentaa samalla ymmärrystä lukuisista tavoista, joilla hulluus on läsnä kulttuurissamme (Jäntti, Heimonen, Kuuva & Mäkilä 2019, 13). Monet hulluutta käsittelevät folkloren tuotokset lukeutuvat mustan huumorin piiriin. Tällöin vakava ja ei-vakava linkittyvät toisiinsa, ja aihealueet voivat käsitellä huumorin sisällä ongelmallisiksi koettuja kulttuurisia ilmiöitä. (Knuutila 1992, 239–240.) Kansanhuumorin maailmassa näyttäytyykin eräänlainen moraalinen ulkopuolella oleva periaate: ”Missä on ahdistusta, siellä on vitsejä ilmaisemassa sitä” (Dundes 1987, vii). Huumoria syntyy usein siellä, missä media nostaa esille pelottavia, stereotyyppisiä tai hirvittäviä tapahtumia ja aihepiirejä.

Lasten ja nuorten huumoria tutkinut Roger Abrahams (1961, 240) selittää mustan huumorin ja ”sairaiden vitsien” olemassaoloa eräänlaisella rankaisuperiaateella: kertomalla vitsejä kertoja samalla häpäisee tabuaiheita. Sairaiksi vitseiksi määritellään usein mustan huumorin synkimmät sisällöt: vitseissä julmuus tai kipeä ongelma alistetaan naurun kohteeksi. Vitsi ilmestyy vastauksena median luomaan shokkitilaan tai paikannettuun tabuaiheeseen. (Virtanen 1990, 125, 126.) Folkloristi Alan Dundes (1987, viii, 15) näkee, että keskeinen tapa käsitellä ja puhua vaikeista ja kielletyistä aiheista on kertoa niistä vitsejä. ”Laughing to keep from crying” – ”nauraminen vapauttaa itkusta” – kuvastaa kansanhuumorin periaatetta: koominen vapauttaa traagisia elementtejä, rikkoo sosiaalisia sääntöjä ja tekee tabuaiheiden käsittelystä helpompaa. Kansanhuumorin aihealueet onnettomuuksien, sairauksien, kuoleman ja ennakkoluulojen teemoissa välittävät yhteisön arvoja, asenteita ja ennakkoluuloja sekä ajankuvaa (Bronner 1988, 113).

Tässä artikkelissa tarkastellaan 2000-luvun alussa nuorten aikuisten kesken sähköpostilla välitettyä folklorea, jonka teemana on hulluus, hyödyntämällä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkija Ulla Lipposen kokoamaa digiloreaineistoa. Aineisto esitellään tarkemmin jäljempänä. Artikkelissa pohditaan, millaista kuvaa yhteiskunnasta ja hulluudesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon tallennetut digiloren tekstit ja kuvat rakentavat: Mille niissä nauretaan tai mitä niissä mahdollisesti kritisoidaan? Millaisia kulttuurisia ilmiöitä niissä nostetaan esille? Hulluus on pitkälti suhteellinen asia mutta myös määrittelykysymys, ja siksi tässäkin artikkelissa kysytään, mitä kaikkea voi käsitellä hulluutena, miten laajasti tai ahtaasti hulluutta voidaan määritellä ja kenen näkökulmasta hulluutta ja poikkeavuutta tarkastellaan. Artikkelissa hulluutta lähestytään kulttuurisena ilmiönä. Hulluuden historiaa tutkinut Petteri Pietikäinen (2013, 15) toteaa, että hulluudesta puhuminen laajemmin kuin mielisairautena voi olla perusteltua juuri ilmiön laajennusnäkökulmana. Tällöin kiinnostuksen kohteena on poikkeavan käyttäytymisen kulttuuri- ja tilannesidonnaisuus.

Mielenterveysdiagnooseja tutkinut sosiologi Lotta Hautamäki (2011) tulkitsee hulluutta vahvasti sosiaalisena ilmiönä: se todetaan ihmisten välisessä

vuorovaikutuksessa, eikä se ole lääketieteellisesti yksiselitteinen ilmiö vaan yhteydessä yhteiskunnalliseen tilanteeseen sekä ajattelutapojen muutoksiin. Myös Jäntti ym. (2019, 10, 12) lähestyvät hulluutta kulttuurisena ilmiönä, jolloin tarkastelussa ovat erilaiset tulkinta- ja lähestymistavat sekä pohdinnat hullu–sairas–terve–poikkeava–normaali käsitteiden määrittelemisessä ja kyseenalaistamisessa. Usein tärkeäksi muodostuvat määrittelyt siitä, mikä on enemmistön mielestä normaalia ja epänormaalia, mikä poikkeavaa, sairasta tai tervettä sekä se, millaisia merkityksiä nämä määrittelyt saavat ja tuottavat ihmisen elämässä. Folkloristiikan tutkijat Anna Kinnunen ja Kirsi Hänninen (2016) määrittelevät hulluutta kattokäsitteenä monenlaisille inhimillisen toiminnan ja olemisen muodoille. Omassa historiallisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissään hulluudeksi koetaan tavallisuudesta poikkeava, outo ja käsittämätön. Näin hulluudessa on kyse mielisairauksien lisäksi monenlaisesta poikkeavuudesta, jonka ymmärtäminen on eri aikoina ja eri paikoissa ollut vaihtelevaa.

Suomalaisessa perinteentutkimuksessa hulluutta ei ole koettu kovinkaan vastenmielisenä terminä, koska sillä on viitattu esimerkiksi kummalliseen ja ehkä huvittavaan, mutta ei välttämättä mielenvikaiseen käyttäytymiseen. Kiinnostuksen kohteena on ollut erityisesti kylähulluus kuten Päivi Rantalan (2009) ja Tuija Saarisen (2003) väitöstutkimuksissa. Vuonna 1989 koostettu Hullun kirjoissa – näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen -artikkelikokoelma tarkasteli myös kylähulluutta ja loi samalla Kansanrunousarkiston kokoelmien pohjalta 101 muotokuvaa erikoisista ihmisistä ympäri Suomea. Kulttuurintutkimuksessa hulluuden rinnalla on pidetty myös hupsuutta ja narriutta, jotka usein on käsitetty toistensa synonyymeiksi, yhdeksi ja samaksi ominaisuudeksi (Salin 2008, 27–28). Narriutta on tarkasteltu esimerkiksi Anu Korhosen väitöskirjassa (1999) ja kaskuperinnettä Seppo Knuuttilan väitöstutkimuksessa (1992). Hulluutta käsittelevien vitsien ja muun huumoriaineiston käsittely on tutkimuskentällä jäänyt vähäiseksi, vaikka tällaisen aineiston olemassaolosta kertovat esimerkiksi koululaisvitsikokoelmat. Aihealue koetaan helposti sopimattomana, jopa brutaalina. Seppo Knuuttila (1989, 39–40) kuvailee kokemuksiaan lasten huumoria käsittelevän tv-ohjelman työryhmässä. Ohjelmaa varten oli nauhoitettu lasten vitsikerrontaa. Aineistosta oli lopulta karsittu ”aika huonossa yhteisymmärryksessä” pois muun muassa hulluista kertovat vitsit.

Artikkelin merkitys on kulttuurisen ymmärryksen kasvattamisessa: folkloristit ajattelevat, ettei kulttuuria voi ymmärtää ilman sen kaikkien tasojen käsittelyä. Folklore voi kuvastaa niin todellista mutta inhottavaa kulttuurista realiteettia kuin mauttomuuttakin. Niiden taustalla ovat kuitenkin yhteiskunnalliset odotukset ja ihmisyyys. Folklore voi tarjota vastauksia nykyajan huolenaiheisiin, jotka tekevät meidät tietoisiksi hallitsemattomista peloista. (Agozzino 2006.) Kansanrunoutentutkija Matti Kuusi (1959) puolusti virkaanastujaisluennossaan populaarikulttuurin merkitystä osana kansanrunoutentutkimusta toteamalla: ”Kemialle ja kansanrunoutentutkimukselle ei ole olemassa saastaa.” Kuusi kehotti tutkimaan nykykulttuuria osana elävää kansankulttuuria ja tarttumaan aihealueisiin, jotka näyttäytyvät populaareina, jopa arvottomina. Koska elämme tällaisten kulttuuristen ilmiöiden keskellä, jäävät ne helposti huomaamatta omana aikanaan. (Kuusi 1974a, 10–11.)

Artikkelin tavoite on tarkastella digiloren muodostamaa kuvaa yhteiskunnasta ja hulluudesta. Artikkelin alussa pohditaan huumorin selitysmalleja sekä mustan

huumorin paikkaa kulttuurisena ilmiönä. Seuraavaksi kuvaillaan käytettyä aineistoa ja digitaalisen folkloren kiinnittymistä osaksi perinteentutkimuksen tutkimusperinnettä. Aineiston analyysiosa on jaettu kahteen teemaan: diagnosoitaviin mielenterveysongelmiin sekä niin sanottuun kulttuuriseen hulluuteen, jossa tarkastelussa on erityisesti poikkeavuuden paikantaminen sosiaalisesta ympäristöstään. Viimeisessä luvussa pohditaan vitsailun ja digitaalisen folkloren eteenpäin välittämisen motiiveja sekä huumorin ivan kohdetumista hulluutta laajempaan kuvaan.

Teoreettiset yritykset ymmärtää huumoria

Huumoriaineiston analyysiin ja huumorin ivan tai ytimen havaitsemiseen liittyy aina tulkinnanvaraisuutta: kuinka laajalti vitsejä ja muita huumorimuotoja voidaan käyttää kuvaamaan esimerkiksi todellisuutta, yleisempää kuvaa yhteiskunnasta, ajasta tai sen ilmiöistä? Onko kaikella huumorilla yhteys johonkin tunnistettavaan ja laajempaan ilmiön käsittelyyn? Voiko tutkija minkään tieteellisesti pätevän argumentoinnin turvin väittää todistavansa, mille huumorissa nauretaan, miten koomisuutta havaitaan tai tulkitaan? (Knuutila 1994, 83–84.) Etnisiä vitsejä laajalti tutkinut sosiologi Christie Davies (2011, 2) näkee huumorin selittämisen erityisen ongelmalliseksi ja kriittisyyttä vaativaksi tutkimusalaksi: Miksi älykkään lukijan tulisi uskoa tutkijan päätelmiä? Miten tutkimusta voidaan testata? Kuinka paljon tutkijan esimerkeiksi valitsemat vitsit kertovat kokonaisuudesta? Myös tämän artikkelin osalta ajaudutaan kysymään Knuutilan ja Daviesin esittämiä pohdintoja. Arkistoitujen vitsien aikalaistulkintoja ei ole kukaan taustoittamassa tai selittämässä, joten tutkijan päätelmät vitsien merkityksestä ja koomisuuden paikantamisesta voivat jäädä vajavaisiksi, jopa vääriksi. Folkloristi Tuija Saarinen (2003, 28) toteaa komiikan ymmärtämisen vaativan kulttuurin tuntemusta, sillä vieraassa ympäristössä tai menneisyydessä syntyneet komiikan muodot voivat olla vaikeita avata alkuperäisessä merkityksessään. Kirjallisuudentutkija Mihail Bahtin (1979, 194) arvioikin, että maailmankirjallisuudessa saattaakin olla monia teoksia, joiden parodisuudesta meillä ei ole ymmärrystä.

Huumori voi vahvistaa absurdeja ja kiellettyjä näkökantoja, mutta tuoda myös esiin aivan uusia tulokulmia. Huumori voi esittää totuuskina asioita, joista koko ajan kiistellään. Se voi olla myös väline paljastaa kulttuurisia tilanteita, joissa totunnaisen järjestyksen pelätään tai toivotaan olevan muuttumassa. Huumoritutkimuksen merkitys voikin olla kulttuurisen ajattelun mahdollisuuksien avaamisessa kontekstualisoimalla tulkintavaihtoehtoja ajan muulla aineistolla, kuten uutisilla, tutkimuksilla, raporteilla ja aikalaiskuvauksilla. (Korhonen 2013, 14–15.) Tämän artikkelin kannalta kontekstualisointi tarkoittaa esimerkiksi vitsien aihepiirien kiinnittämistä perinteentutkimuksen tai laajemmin kulttuuritutkimuksen kuvauksiin mielenterveydestä tai hulluudesta. Vitsien tulkitseminen on parhaimmillaan yleissivistystä haastava matka menneisyyteen, mutta myös nykyisyyden diskursseihin. Silti päätelmät jäävät usein tulkinnanvaraisiksi. Monien vitsiaaltojen kohdalla käy niin, että vaikka vitsin kohde on omana aikanaan valtava mediatapaus, unohtuu vitsien kulttuurinen konteksti pian. Vitsien kohteina olevat tapahtumat ovat olleet tragedioita yksilöille ja heidän perheilleen, mutta muille ne näyttäytyvät irrallisina tapahtumina, jotka eivät kiinnity esimerkiksi yleiseen historiamuistiin median välittäessä koko ajan uusia katastrofiuutisia. (Davies 2003, 16.) Dundes (1987, x) päätyy omassa vitsejä

analysoivassa teoksessaan haastamaan myös lukijoitaan pohtimaan vitsien mahdollisia tulkintoja ja sijoittamaan niitä siihen yhteeseen, mihin niiden arvellaan kuuluvan.

Huumorin tulkintaan ja havaitsemiseen sekä naurun syiden tarkasteluun on esitetty lukuisia erilaisia tulkintamalleja. Schmidt ja Williams (1971) arvioivat, että eri tieteenalojen huumoritutkimuksessa voidaan erotella yli sata erilaista huumoriteoriaa. Tähän näkökulmien runsauteen liittyy huumoritutkimuksen ikuinen kompastuskivi, mutta myös huumorin universaali totuus: jos koomisuuden salaisuus olisi ratkaistu, voisimme seurata ainoastaan hyviä huumorituotteita, jotka naurattaisivat kaikkia (Herkman 2000, 372). Nykyisessä huumoritutkimuksessa paljon käytetty tulkintamalli on John Morrealin (1987, 129–131) jaottelu, jossa huumorin tulkintatavat jakautuvat kolmeen alakategoriaan: huojennusteoriaan, ylemmyysteoriaan ja inkongruenssiteoriaan eli yhteensopimattomuuteen. Puhtaan teoreettisen selityksen sijaan nämäkin luokittelut antavat enemmän näkökulmia siihen, minkälaisista syistä ihmiset tuottavat huumoria tai tunnistavat sitä kohteista.

Ylemmyysteoriassa naurun kohde on koominen heikkoutensa tai kehnoutensa vuoksi, jolloin nauraja asettuu naurun kohteen yläpuolelle. Nauru alleviivaa ivan kohteena olevan tahon epäonnistumista. Ylemmyyden ja alemmuuden ideaan pohjautuvan huumorin tekniikoita voivat olla esimerkiksi kermakakun läimäyttäminen toisen naamaan (Hietalahti 2018, 39, 43), mutta yhtä lailla piintyneiden tai pyhinä pidettyjen asioiden naurunalaiseksi asettaminen. Huojennusteoriassa vitsi muuntaa kunnioitetun ja ahdistavan arkiseksi asiaksi ja aiheuttaa samalla vastaanottajassa nopean mielentilamuutoksen, joka tuo tullessaan huojennuksen tunteen (Knuuttila 1992, 104).

Inkongruenssiteoria pohjautuu huumorin ytimessä olevan ristiriidan ja yhteensopimattomuuden tunnistamiseen. Koomisuutta havaitaan, kun odotusten ja tapahtumien välillä ilmenee ristiriitaisuutta. Yksinkertaisimmillaan tällaista huumoria syntyy miesten pukeutuessa naiseksi. (Hietalahti 2018, 49–50.) Oikeastaan koko vitsin määrite pohjautuu yhteensopimattomuudelle: vitsit ovat kertomuksia, joiden humoristinen merkitys näkyy vitsin kärjessä eli yllättävän ja odottamattoman merkityksen tuovassa lauseessa (*punchline*) (Davies 2011, 3).

Vitsit sisältävät yleensä viestejä kollektiivisista käsityksistä, uskomuksista, toiveista ja peloista, ja niiden avulla on mahdollista ilmaista sellaisiakin elämäkatsomuksia, joita ei muuten kehdattaisi esittää. Mustan huumorin ja sairaiden vitsien aihealueiden nähdään käsittelevän kipeitä ongelmia, traagisia tilanteita ja järjen ylittäviä tapahtumia, joihin hauskuus, nauru tai koomisuus eivät kuuluisi arkijärjen mukaan ollenkaan. Kansanhuumorin maailmaan ovat kuitenkin aina kuuluneet keskeisesti myös groteski ja banaali, joissa moraaliset ja inhimilliset seikat jätetään ainakin näennäisesti sivuun. (Knuuttila 1992, 133, 268; Virtanen 1990, 125, 126.) Tällaiseen mustaan huumoriin, jopa sairaisiin vitseihin, kuuluu tabujen ja normien rikkominen. Kuolema, sairaus, vammaisuus tai hulluus ruokkivat teema-alueina vitsien syntyä ja leviämistä. (Röhrich 1990, 128.)

Artikkelin aineistoa on läpikäyty laadullisen tekstianalyysin periaatteilla: tekstien ja kuvien sisällöistä on etsitty hulluuden moninaisia ilmentymiä ja esitystapoja. Tavoitteena on ollut kiinnittää tekstejä laajempaan kontekstiin. Humorististen tekstien tutkiminen vaatii monilukutaitojen soveltamista eli kykyä tulkita eri konteksteissa

syntyneitä kuvia, tekstejä ja toimintatapoja sekä kykyä ymmärtää niiden suhde eri osakulttuureihin ja tiedonaloihin (ks. Räsänen 2013, 272–273), kuten nuoriso- tai mediakulttuurisiin ilmiöihin ja ajankohtaisuutisiin. Laadullisessa tekstianalyysissä en pyri selittämään huumorin ”absoluuttisia” tulkintamahdollisuuksia vaan tarkastelemaan esimerkkejä mahdollisuuksina löytää niistä vuoropuhelua kulttuurisen ja yhteiskunnallisen keskustelun teemoista. Pohdittavaksi tulee tällöin esimerkiksi se, millaisia humoriteorioiden luokittelemia ristiriitoja, kuten tiedollisia, kielellisiä, loogisia tai sosiaalisia poikkeamia, esimerkeistä voidaan löytää (Knuutila 1994, 83–84). Tekstien sisällönanalyysillä tähdätäänkin usein näkymättömän ymmärtämiseen eli todellisuuden hahmottamiseen inhimillisenä ajattelutapana (Tuomi & Sarajarvi 2013, 104).

Digitaalinen folklore aineistona

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) tutkija Ulla Lipponen tallennusprojekti tuotti vuosina 1997–2006 kansanrunousarkistoon lähes 30 000 tiedostoa digitaalisesti siirtyvää folklorea. Arkistoa täydennettiin vielä muutaman vuoden ajan Lipponen siirryttyä eläkkeelle. Digilorearkisto alkoi muodostua, kun SKS siirtyi sähköpostiin vuonna 1997, ja Ulla Lipponen havaitsi kiertoviestien olemassaolon. Hän rakensi pian kollegoista, tuttavista, opiskelijoista ja aiemmista keruista tuntemistaan henkilöistä keruuverkon. Ensimmäisenä vuonna viestejä kertyi 12, seuraavina muutama sata, kunnes 2000-luvun alussa määrä vakiintui vuosittain parintuhannen viestin tasolle. Kymmenen vuoden aikana kertyi reilu 15 000 viestiä, liitetiedostoineen tiedostoiksi tallennettuina liki 30 000 tiedostoa. Vastaajia oli 180, joista osa on toimittanut muutaman viestin, mutta monet satoja. (Saarinen 2011, 8.) Tähän artikkeliin valitut aineistoesimerkit ovat Lipponen keruuseen osallistuneiden opiskelijoiden välittämiä viestejä. Opiskelijat ovat valikoituneet vastaajaverkostoon sattumanvaraisesti: osa Lipponen aiempien perinnekereuiden pohjalta, osa Lipponen välittämistä hakukuulutuksista esimerkiksi yliopistojen ilmoitustauluilla ja toiset selvästi lumipalloeftin kautta. Aineisto ei ole julkinen, koska se sisältää yksityisten ihmisten yhteystietoja. Lisäksi aineisto sisältää teema-alueita, jotka voidaan nähdä eettisesti arveluttavina: katastrofeihin liittyvää huumoria kuolemasta, seksuaalisia ja rassistisia vitsejä sekä aihealueita, jotka voidaan nähdä moraalittomina.

Tässä artikkelissa aineistoa nimitetään digiloreksi, digitaalisesti kulkeväksi folkloreksi, kuten Ulla Lipponen (2003, 202) itse nimittää kyseisen folkloren siirtymismuotoa jatkumona ”lore”-päänteen aiemmille muodoille, kuten poplore (Kuusi 1974b), xeroxlore (Preston 1974), faxlore tai photocopylore. Digiloressa folkloren keskeisin muutos on siirtymä suusta–korvaan-leviämistävästä näppäimistöltä–näytölle-perinteeksi. Osittain digitaalinen muutos voi tarkoittaa myös aivan uusien perinnemuotojen syntymistä, kuten matkapuhelinten teknisiä ominaisuuksia hyödyntävissä pilailuviesteissä, joissa yhdistettiin kirjaimia, välimerkkejä, välilyöntejä ja erikoismerkkejä emojiin esiasteiksi. Toisaalta digitaalisuus voi merkitä myös perinteen leviämistä kaikille sosiaalisen piirin jäsenille yhdellä näppäimen painalluksella. (Lipponen 2008, 223.)

Haastavaksi digitaalisen materiaalin käsittelystä tekee sen määrä ja tekniikan muutos: SKS:n aineistoa ei ole luokiteltu viestisisältöjen perusteella (poikkeuksena 9/11-viestit ja Lahden dopingskandaali 2001), joten artikkeleita varten keskityin alle 30-vuotiaiden

opiskelijajäsenten lähettämiin viesteihin, sillä ”sairaana huumorin” leviämisen katsotaan olleen alun perin juuri nuorisokulttuurien ominta perinnettä (ks. Hokkanen 2015, 364; Sutton-Smith 1960, 12; Ellis 1991, 117–118). Monin osin digitaalista perinnettä ei voida luokitella pelkästään minkään tietyn ikäryhmän perinteenä, vaikkakin sen sisällöissä on runsaasti esillä nuorisokulttuurisia ilmiöitä ja opiskelijoiden keskuudesta levinneitä vitsejä. Sama tuotos voi silti levitä yhtä hyvin työpaikoilla kuin koululuokkissakin. Keruuhetkellä vastaajista ei ole tallennettu muita taustoittavia tietoja kuin nimi ja sähköpostiosoite, joten rajauksen pohjaksi määritellyn ikärajan olen selvittänyt jälkikäteen. Ikä oli mahdollista selvittää 70 vastaajan osalta (yleisimmin ongelmana vanhentunut sähköpostiosoite). Näistä neljätoista osoitettiin keruuhetkellä alle 30-vuotiaaksi opiskelijaksi. Opiskelijaviestien kokonaismäärä aineistossa on 3581 tiedostoa.

Yleistäen SKS:n digilorearkisto kattaa varsin hyvin Suomessa levinneen ja 2000-luvun alkupuoliskolle tyypillisen digitaalisen folkloren muotoja: on perinteisiä onnea tuovia ketjukirjeitä ja niiden parodioita, laajat varannot vitsejä, vitsiarvoituksia, sanamuunnoksia, kuvia nykykulttuurin muodoista, linkkejä YouTube-videoihin ja kopioita sarjakuvista tai pilapiirroksista. Yksi tiedosto voi sisältää myös suuren määrän perinneyksiköitä, kuten kymmenittäin vitsejä tai nykyaikaisia sananlaskuja. Vastaajajoukon 3581 tiedostosta aineistoa on rajattu edelleen hulluuden näkökulmaan. Valittuun reiluun kolmeen tuhanteen tiedostoon on suoritettu sanakatkaisullisia hakukomentoja (liite 1), kuten ”hullu”, ”mielisia%”, ”skitso%”, ”diapam”, ”mad” ja ”lääkit%”. Hakusanat valikoituivat ensin yksinkertaisilla pääkäsitteillä (hullu, mielisia%), minkä jälkeen hakutoimintoja pystyi tarkentamaan saatujen tulosten pohjalta uusiin hakusanoihin. Skitso-sanahaku tuotti esimerkiksi viestin, jossa puhuttiin depressiivisyydestä, ja tällä uudella hakutoiminnolla päädyttiin uusiin viesteihin. Hakutoiminnot tuottivat myös paljon aihepiiriin kuulumattomia tuloksia, kuten sairauksien moninaisuuden. Toiset kokeilut eivät tuottaneet juurikaan aihepiiriin kiinnittyviä tuloksia, kuten ”seko”, joka kiinnittyi hakutuloksissa pääosin ruokaohjeiden ”sekoitusohjeisiin”. Rajattujen viestien joukossa olevat kuvat (611 kpl) käytiin lisäksi läpi selailuperiaatteella, kuten myös powerpoint-esitykset (330 kpl). Samasta viestistä oli välitetty arkistoon useita kopioita, mikä kuvastaa hyvin folkloren leviämistä eri puolille Suomea ja maailmaa.

Artikkelissa aineisto on teemoiteltu kahteen hulluutta käsittelevään pääkategoriaan: 1) puhtaasti lääketieteellistä hulluutta käsittelevään osioon, jossa nostetaan esille mielenterveysongelmien ja lääkityksen teemoihin lukeutuvia aiheita sekä 2) niin sanottuun kulttuuriseen hulluuteen, jossa tarkastellaan yhteisössään poikkeuksellisesti käyttäytyvän tai erilaiseksi määriteltävien yksilöiden roolia. Erityisesti jälkimmäinen kategoria on helposti ongelmallinen: mitä kaikkea tulisi käsitellä erilaisuutena tai poikkeavuutena? Määritelläänkö siihen vaikkapa aineistossa esillä olevat blondivitsit tai julkisuuden henkilöiden kustannuksella nauravat vitsit? Kulttuurisen hulluuden jaottelussa on tavoiteltu näkökulmarajaukseksi poikkeavuutta, joka esitetään sääntöjen, normien tai arvojen vastaisena toimintana tai kummajaisuutena, ruumiillisena poikkeavuutena.

”Skitsofrenia on mielisairauteni” [1] – huumoria mielisairauksista

Länsimaisen hulluuden historiaa tutkinut Michel Foucault (1988, 58) nostaa hulluuden historian merkittäväksi hetkeksi hullujen eristämisen laitoksiin: Vuonna 1656 hulluiksi luokiteltuja alettiin eristää Pariisin Hôpital Général -laitokseen, jonka tehtäväksi määriteltiin kerjäläisten ja toimettomien tuottaman epäjärjestyksen ehkäiseminen kaupunkikuvassa. Yhteiskunnasta eristämällä ei ollut vielä lääketieteellisiä päämääriä vaan enemmänkin hullujen ojentamiseen tähtäävä merkitys. Laitoshoitoa vaativa hulluus on yhä monella tavalla tabu yhteiskunnassamme, kuten myös avohoitopotilaisiin tai muihin mielenterveyden diagnooseihin liitettävät teema-alueet. Viimeisimmän mielenterveysbarometrin (2019) mukaan joka kolmas mielenterveysongelmista kärsivä kertoo hävenneensä hoitoon hakeutumistaan, ja melkein joka toinen mielenterveysongelmia kokenut ajattelee joutuneensa leimatuksi mielenterveyshäiriönsä vuoksi. Mielenterveysbarometrin tulosten perusteella jopa 23 % suomalaisista ei haluaisi asua mielenterveysongelmia sairastavan naapurina.

Huumorin näkökulmasta aihealue kiinnittyy vahvasti mustaan huumoriin, jolloin traaginen aihe alistetaan naurettavaksi, vaikka sen taustalla ovat hyvinkin vakavat yhteiskunnalliset ongelmat (ks. Virtanen 1990, 125, 126). Toisaalta huumoriesimerkkejä tarkastelemalla hulluutta käsittelevät vitsit paikantuvat varsin usein inkongruenssiin, kielelliseen oivallukseen, jota esimerkiksi murteet mahdollistavat kielen käyttäjälle. Kun naurun kohteeksi paljastuu mielenterveysongelmista kärsivän ihmisen sijaan monitulkintainen kieli, vitsi sinällään ei vaikuta kovinkaan moraalittomalta. Normirikkomus on tällöin enemmänkin kielellinen.

”Savolainen karkasi mielisairaalasta. Syy: Pakko paeta.”

(Tallennettu 27-vuotiaalta naiselta) SKS_2004_1025 ”Savo”

Kielellisten normirikkomusten ohella vitseissä tarkastellaan myös hulluuteen liitettäviä stereotypioita. Historiassa aids on tarjonnut vitseille vastaavan maaperän 1980-luvulla. Sen uhrit olivat yhteisöissä vältettäviä hylkiöitä ja myös homoseksuaalisuuteen liitettävien stereotyyppien kohteita (Dundes 1987, 76, 79). Aidsin tavoin myös mielenterveyden ongelmiin voidaan nähdä liittyvän julkista pelkoa ja epävarmuutta: miten suhtaudumme sairastuneisiin, miten ymmärrämme mielenterveyspotilaan eristäytymistä tai hallitsematonta ja hyökkäävää käytöstä, miten suhtaudumme modernin lääketieteen puutteellisuuteen sairauksien hoidossa tai omiin pelkoihimme olla itse potentiaalisia diagnosoituja tai sairastuneen lähiomaisia? Voiko hullujen häpeilemättömälle käytökselle ja puheille nauraa? Pietikäinen (2013, 410) näkee hulluuden pelkoon sisältyvän ennen kaikkea sen, että se on meille vieras ja hallitsematon tila, vieraantumista omasta itsestämme, toisista ihmisistä ja yhteiskunnan normeista. Läsä ollessaankin hullu on vieraannuttavalla tavalla poissa.

Mustan huumorin elinvoimaiseksi tilaksi muotoutui 2000-luvun taitteessa sähköpostiperinne, joka alkoi korvata pitkään työpaikoilla levinnyttä kopioperinnettä. Kopioperinteessä oli kyse samanhenkisten työtovereiden toisilleen välittämistä humoristisista paperikopioista, jotka ilmestyivät esimerkiksi työpaikkojen ilmoitustauluille tai työhuoneitten seinille. Huumoriaineuksen asiallinen esitystapa kätkeytyi epäasialliseen, normeja rikkovaan sisältöön. Tekstityypit olivat peräisin

virallisista yhteyksistä, jolloin viesti saattoi muistuttaa esimerkiksi aidon näköistä anomusta, arvosteluasteikkoa, sopimusta, kaavaketta tai lomaketta. Lomakkeisiin oli upotettu kriittisiä ja absurdeja sisältöjä: mitä älyttömämpiä sisältöjä tiukkoihin raameihin on yhdistetty, sitä vahvemaksi on nähty niiden koominen teho. (Lipponen 1989, 172, 174, 179.) Sähköpostiperinne monistaa monilta osin tätä kopioperinnettä, mutta sisällöt kertovat usein myös ajankohtaisista kulttuurisista ilmiöistä, kuten esimerkiksi Kela-lomakkeen (Kuva 1) seksuaaliset, ulkonäölliset tai ajankohtaisiin epidemioihin liittyvät viittaukset. Sähköpostiperinteessä huumorin kohderyhmä on selkeästi laajentunut kopiohumorin perinteistä leviämisympäristöä laajempiin yhteyksiin, kuten opiskelijoihin.

KANSANELÄKELAITOS		TERVEYSTIETOKORTTI	
Kyselylomakkeen ja tutkimuksen avulla pyrimme selvittämään tämänhetkisen terveydentilanne. Terveydenhuoltohenkilöstön helpottamiseksi pyydämme teitä täyttämään lomakkeen huolellisesti. Antamanne tiedot ovat salassa pidettäviä, eikä niitä anneta ulkopuolisille.			
Työnantaja	Ammatti	Työsuhteen alkamisaika	
Henkilötunnus	Sukunimi ja etunimi	Lähiosoite	
Postinumero	Postitoimipaikka	Puhelin	Lastenlukumäärä
Koulutus: Kansakoulu/peruskoulu/autokoulu/koirakoulu/ammattikoulu/akat.tuk./blondi, muu, mikä:			Työpaikka tai osasto yrityksessä:
Aikaisemmat työsuhteet (yli tv.) ja niiden kesto, työn laatu:			
Nykyinen terveytenne: ☐ hyvä ☐ kohtalainen ☐ ei kuulu teille		Asevelvollisuus: ☐ Suoritettu, milloin: _____ ☐ Vapautettu ☐ Sivarihomio ☐ Palvelukelpoisuusluokka: _____	
Onko jollakin sukulaisellanne ollut: ☐ Syöpä ☐ Sokeritauti ☐ Halvaus ☐ Auto ☐ Karkkipäivä ☐ Puhelin tai matkapuhelin ☐ Psykiesairaus ☐ Ruma nenä ☐ Iso pää ☐ Rutto ☐ Ebola virus ☐ Alkoholismi tai juoppohulluus ☐ Kuppa, tippuri tai neekerisankkeri ☐ AIDS, tai vastaava homo- tai narkkaritauti ☐ Perverssi taipumus näyttää sukelmiään kanssa ihmisille, kenelle / missä / milloin / nimi / osoite / puhelin:			
Kuinka monta kertaa masturboitte viimeisen 12 kk:n aikana: _____ kertaa		Montako tuntia olitte masturboinnin takia poissa työpaikalta viimeisen 12 kk:n aikana: _____ kertaa	
Oletteko ollut hoidettavana?			
Ei ☐ Kyllä ☐		Milloin? Missä? Minkä takia? Paistoiko aurinko? Oliko kivaa? Nauroitteko? Itkettekö? Saitteko, jos ette, niin miksi?	
1. Sairaalassa ☐ ☐		_____	
2. Hullujen huoneella ☐ ☐		_____	
3. Muussa hoitolaitoksessa ☐ ☐		_____	
4. Onko Teille tehty lobotomia ☐ ☐		_____	
Oletteko saanut ☐ Röntgenhoitoa ☐ Sädehoitoa ☐ Fysikaalista hoitoa ☐ Hela hoitoa ☐ Munaa, minkä takia? _____			
Oletteko esiintynyt pornofilmissä? Missä? Milloin?			Tarvitseeko hävetä? Miksi?
Tupakointi: ☐ Ikinä en ole sauhun sauhua vetänyt ☐ Tupakoinut _____ kertaa ☐ Alle 10 savuketta/vrk ☐ Yli sata kartonkia vko ☐ Pippua ☐ sikareita ☐ Hashista			
Käyttökö alkoholia: ☐ En käytä ☐ Päivittäin ☐ Kerran viikossa ☐ Oletteko nyt rehellinen? ☐ Mitä se teille kuuluu?			
Kuvalkaa hieman suhdettanne alkoholiin: (Huom. saa jatkaa kääntöpuolelle)			
Jos olisitte kukka, mitä haisisitte?			Käyttökö usein suihkussa? ☐ En ikinä ☐ Joskus
VAIN MIEHILLE TARKOITETTUA KYSYMYKSIÄ			
Käyttökö kovasti naisissa? ☐ Kyllä ☐ En, olen julkihomo		Onko Teillä iso? ☐ On, _____ cm ☐ Ei, vain _____ cm	Oletteko usein aamulla pettynyt? ☐ Joka kerta ☐ Kuka vaan kelpaa
VAIN NAISILLE TARKOITETTUA KYSYMYKSIÄ			
Oletteko "huoleton tavarastanne"? ☐ En, olen pihlari ☐ Olen, minulta saa aina		Antaisitteko minulle? ☐ Kyllä, päivämäärä _____ hotelli _____ huone _____ klo _____	
Onko sinulla tapana kusta tai paskoa housuusi, esim. jos joku naurattaa? ☐ Ikinä en oo paskonu ☐ Ihan vaan joskus			
KYSYMYKSET JOIHIN LÄÄKÄRI TAI TYÖTERVEYSHOITAJA VASTAA			
Yleisvaikutelma: ☐ Umpihullu ☐ Tyhmä ☐ Blondi		Ruumiinrakenne: ☐ Läsä ☐ Ruipelo	
Ulkonäkö: ☐ Ämpärimä ☐ Susuruma ☐ Suohinvio ☐ OK		Hampaat: ☐ On ☐ Suussa ☐ Proteesit	
Päivämäärä ja paikka:		Allekirjoitus:	

SV 3a sivu 1 12.98

Lomake nro: 43534

Kuva 1. Kelan terveyslomake... (SKS_email_2003_1449), tallennettu 22-vuotiaalta naiselta.

Vaikka Kelan terveystietokortti sisältää tahallisen liioittelevia ja kuluneilla stereotyyppioilla leikitteleviä luokituksia esimerkiksi mielenterveysongelmista, on kiinnostavaa sinänsä, että 1900-luvun alkuvuosikymmeninä mielenterveyspotilaan sairaalaan ottamiseksi vaadittiin kolmiosainen lomake, jonka kysymykset voidaan osittain nähdä muistuttavan humoristista Kela-lomaketta. Lomakkeisiin lääkärit ja kunnan viranomaiset täyttivät henkilötietojen lisäksi potilaan ruumiinmuodostusta, ulkonäköä ja käytöstä, mielentilaa, ajatuksen toimintaa sekä elämäntapoja: ”Onko sairas elänyt epäsäännöllisesti ja irستاasti, onko ollut turmiollisia tapoja, viettymystä väkeviin juomiin.” Hullun kirjoihin päätyminen ei ollut vaikeaa; jos ihminen oli mielenvikainen, epilettikko, juoppo, kuppatautinen, kehitysvammainen, dementoitunut tai muuten vain omituinen, hänet luokiteltiin herkästi heikkomielisiksi. (Pietikäinen 2013, 165–166.) Myös Kela-lomakkeessa vastaajaan perinnöllisyyspotentiaalia tarkastellaan esimerkiksi alkoholismista ja ”kupan, tippurin ja neekerisankkerin” osalta sekä alareunassa lääkäri tai työterveyshoitaja saa määrittellä vastaajan yleisvaikutelmaltaan ”umpihulluksi, tyhmäksi tai blondiksi”, ruumiinrakenteeltaan ”läskiksi tai ruipeloksi” ja ulkonäöltään ”ämpärimuroksi, susimuroksi, suohirviöksi tai OK:ksi”.

Vapammin tulkiten Kela-lomakkeeseen voidaan katsoa sisältyvän yleisempää kritiikkiä viranomaisten lomakkeita kohtaan, kuten kysymysmuotojen henkilökohtaisuus tai absurdius. Vastaajan kannalta terveystietolomakkeisiin sisältyy helposti myös pelko siitä, kuinka niiden pohjalta tehdään tulkintoja ja millaisiin yksioikoisiin kategorisointeihin vastausvaihtoehdot johtavat. Sosiaalityön tutkija Anna Kulmala (2006, 68, 73) huomauttaa, että saadakseen apua/palveluja ihmisen on annettava selvitys elämäntilanteestaan ja itsestään. Syntyvän diagnoosin myötä sairas tulee tarkoin määritellyksi ja terve vapautuu uhkasta. Diagnoosin saanut joutuu samalla ikään kuin ulkopuolelle normaalina pidetystä. Hautamäki (2011) toteaa, että kerran asetettu psykiatrinen diagnoosi jää usein pysyväksi osaksi ihmisen elämää. Se näyttäytyy esimerkiksi vakuutusta hakiessa tai työhaastattelussa. Normaalista poikkeavaksi määrittely ei ole ongelmallista vain suhteessa ympäristöön ja yhteiskuntaan, vaan myös siihen miten psykiatrinen diagnoosi vaikuttaa käsitykseen itsestä.

Kelan lomakkeessa tiedostetaan seksuaaliset normit viittaamalla homouteen, masturbointiin, pornografiaan, vapaaseen seksiin, vilautteluun, sukupuolitauteihin ja sukuelinten kokoon. Seksuaalihuumorin maailmaan liittyykin usein juuri maskuliinisen halun, kyvyn ja toimintojen kuvaus, jolloin määritellään hyväksytyyn seksuaaliseen käyttäytymiseen rajoja sekä kulttuurisesti hyväksytyjä, myönteisiä maskuliinisia ominaisuuksia. Tällöin naurun kohteena voivat olla esimerkiksi homoseksuaalisuus, masturbaatio tai seksuaalinen osaamattomuus. (Lipponen 1996, 226–227, 229–230.) Kela-lomakkeessa tautien kohdalla puhutaan kepeästi aidsista ja muista sukupuolitaudeista sekä hoidettavana olemisesta sairaalassa, hullujen huoneella, muussa hoitolaitoksessa tai lobotomian läpikäyneenä. Toisaalta ”hoidoksi” mielletään myös nuorisoslangin mukaisesti seksin harrastaminen toisen osapuolen kanssa ilman sitoumuksia tai rakkautta.

Seksuaalihuumorille tyypillistä on myös tarkastella seksuaalista osaamista (Kela-lomakkeen kysymys, tarvitseeko henkilön hävetä suoritustaan pornofilmistä). Naisen kohdalla voidaan käyttää kontrolloimattoman seksuaalisuuden ja käytettävyyden

teemaa (Kela-lomakkeessa vain naisille suunnattu kysymys ”Antaisitteko minulle”, johon ei ole olemassa muuta vastausvaihtoehtoa kuin ”Kyllä”), itsestään selvää heteroseksuaalisuutta ja miehen seksuaaliobjektina olemista. (Ks. Lipponen 1996, 226–227, 229–230.) Herkman (2000, 375–377, 380) näkee, että kärjistysten kautta on toisaalta mahdollista käsitellä stereotyyppioita ja valtakulttuurin opettamia käsityksiä normaalina pidetystä. Seksiin ja ruumiin eritteisiin pohjautuva huumori (Kela-lomakkeen kysymys ”Onko sinulla tapana kusta/ paskoa housuusi?”) kuuluu populaarin huumorigenren ja normien rikkomisen perinteeseen, jolloin groteski ruumis asettuu vastakkain kauneusihanteiden kanssa.

Diagnosoinnin helppouteen, sairastuneiden stereotypisointiin sekä palvelujärjestelmän heikkouteen kohdella mielenterveyspotilaita ihmisinä, liittyy vuosina 2002–2005 liikkunut kiertävä sähköposti ”Palveleva puhelin”, joka on paikallistettu Pitkänien psykiatriseen sairaalaan, välillä Hesperian sairaalaan. Tekstin taustalla näkyy mielenterveysdiagnoosien moninaisuus, mutta ennen kaikkea synkkä kuva yhteiskunnan mahdollisuudesta ja halusta auttaa; kuntoutujat ovat usein ulkopuolisia niin sanotusta järjestäytyneestä yhteiskunnasta (ks. Pietikäinen 2013, 112, 174, 269).

Psykiatrinen sairaala aloitti palvelevan puhelimen. Siihen soittaessa automaattisesta vastaajasta kuului nauhoite:

"Hyvää päivää!

- Jos teillä on pakkomieltä, olkaa hyvä ja painakaa numeroa 1 useita kertoja.

- Jos teillä on itsetunto-ongelmia, pyytäkää jotakuta painamaan numeroa 2.

- Jos teillä on useita persoonallisuuksia, painakaa numeroita 3,4,5 ja 6.

- Jos podette vainoharhaisuutta, me tiedämme kuka te olette ja mitä te tahdotte. Pitäkää vain puhelin auki, me jäljitämme puhelunne.

- Jos olette skitsofreeninen, kuunnelkaa tarkasti. Pieni ääni ilmoittaa teille, mitä numeroa teidän on painettava.

- Jos olette depressiivinen, on samantekevää, mitä numeroa painatte. Kukaan ei kuitenkaan vastaa.

Kiitos soitostanne ja hyvää päivänjatkoa!"

(Palveleva puhelin. Sähköpostiviesti syyskuulta 2002. Tallennettu 27-vuotiaalta naiselta. SKS email_2002_1779.)

”Palveleva puhelin” -viestissä kansan keskuudessa yleisesti tunnetut mielenterveyshäiriöt on niputettu tyypillisiin ja kaavamaisiin oireisiin ja tautiluokituksiin, joiden on perinteisesti nähty leimaavan mielenterveysongelmista kärsiviä ja luokittelevan heidät yksikategorisesti tietynlaisiksi. Viesti hyödyntää myös yleistä käsitystä avunsaannin vaikeudesta: vastaako kukaan avunpyyntöön, keskusteluntarpeeseen tai tuoko odotus helpotusta elämään, jota yhteiskunnan normit eivät tunnista normaaliksi käytökseksi ja elämäksi? Sairaaloitten henkilökunnan riittävyys, kohtaamattomuus, teknologian avulla näennäisesti hoidettava ihminen sekä säästöjen ja tehokkuuden hokemat ovat ongelmia, joiden rinnalla ihmisen kuulluksi tuleminen tarve ja akuutti hätä jäävät helposti huomiotta. Kun ihminen jää ilman hoitoa

ja apua, voi syntyä kokemuksia ulkopuolisuudesta ja erilaisuudesta eli toiseudesta (Kulmala 2006, 71–72).

Pietikäinen (2013, 271, 273, 284, 287) nimeää biokemiallisten aineiden synnyn käänteentekeväksi muutokseksi hulluuden historiassa. Lääkkeistä on tullut ylivoimaisesti eniten käytetty hulluuden hoitomenetelmä samalla, kun länsimaissa on kroonisesti mielisairaita ja mielenterveyshäiriöistä kärsiviä ihmisiä enemmän kuin koskaan ennen. LSD:n käyttö keinotekoisia hallusinaatioita aiheuttavana aineena siirtyi 1950-luvulta lähtien neuroosien, persoonallisuushäiriöiden ja alkoholiriippuvuuden hoitoon. Myöhemmin markkinoille tuli ahdistuslääkkeiden edelläkävijä, meprobamaatti, ja sen jälkeen kehittyneempi versio, bentsodiatsepiinit, jonka tunnetuin nimike oli Valium ja Suomessa 1960-luvulta lähtien Diapam. Vuoden 2007 kiertosähköpostiviesti ”Sananlaskupäivitys” siirtää kaikkien tunnistamat sananlaskut osaksi psyykenlääkkeiden kasvun ilmiötä, lääkkeiden napsimisen kulttuuria:

Se parhaiten nauraa jolla on vahvin lääkitys.
Happamia sanoi vihreä kettu rauhoittavista.
Ken leikistä suuttuu, se ottakoon diapamin.
Niin metsä vastaa kun hallusinaatiot haluaa.
(SKS e_ns_0084 Sananlaskupäivitys 3.4.2007, tallennettu 26-vuotiaalta naiselta.)

Sananlaskupäivitykset näyttäytyvät kestokäsittelyaiheena eri vuosien aineistossa. Vuoden 2005 sananlaskut toteavat ”Kyllä skitsofrenia aina yksin olemisen voittaa” ja ”Viiltele ranteitasi, se alentaa verenpainetta.” (SKS email_2005_1167 – tallennettu 24-vuotiaalta naiselta.) Sananlaskupäivitysten kaltaisissa kiertoviesteissä ristiriita syntyy paljon hoettujen sananlaskujen ja kulttuurisesti tunnistettavien ilmiöiden sitomisella yhteen. Sananlaskujen huumori pohjautuu yksinkertaistaviin karikatyyreihin, joissa mustavalkoasetelmat ovat sallittuja, törkeydet voidaan luokitella kansanperinteeseen kuuluviksi, latteudet mieltää viisaudeksi ja tulkinta jättää vastaanottajalle. Ironisen viestin sisältävä sananlasku liittyy aina jotenkin tilanteeseen tai yhteiseen tietoon. Naurun kohteeksi riittää tällöin, että ilmaisun tausta ja kuvio ovat peräisin eri merkitysmaailmoista ja niiden välille syntyy ristiriita. Sananlaskujen voikin katsoa elävän kielessä sitä varmemmin, mitä etämmällä alkutehtävästään ne ovat ja mitä helpommin niiden nurinkäänökset tunnistetaan tutun ilmaisun muunnoksiksi. (Lauhakangas 2015, 128, 132.)

Friikit, hulluttelijat ja poikkeavat naurunkohteena

Erilaisuus korostuu ja marginaalistuu yhteisesti jaetuissa normaaliuteen liittyvissä käsityksissä. Vaikka voidaan kyseenalaistaa, onko olemassa mitään yhtenäistä normaaliutta, voidaan myös nähdä, että yleisessä kulttuurisessa puheessa normaalille elämälle asetetaan varsin yhtenäisiä kriteerejä, kuten työ, itsensä elättäminen, perhe ja ihmissuhteet. (Kulmala 2006, 69, 73.) Samalla voidaan ajatella, että erilaisuuden määrittelyjen, diagnoosien ja leimautumisten takana on suuri kirjo erilaisuutta ja poikkeavuutta, mutta myös tuttua ja tunnistettavaa (Pietikäinen 2013, 20). Tämä

näkemys on pohjana monille kansanhuumorin tuotteille: hullu on yksi meistä ja samalla jokainen on jollain tavalla hullu.

Toisaalta hullusti käyttäytyminen voi tarjota mahdollisuuden arjesta pakenemiseen, hullutteluun. Hulluuden kautta voi myös kyseenalaistaa konventioita, jotka itsessään osoittautuvat järjettömiksi. Hulluuden määrittely tapahtuu aina suhteessa keskivertokäyttäytymiseen. Hulluus merkitsee yhteisön voimassa olevien sopimusten ja sovinnaisuuden ylittämistä ja uusien koodien löytämistä. (Koivunen 1997, 73.) Mihail Bahtinin karnevaaliperinteen idean tavoin monet digiloreaineiston esimerkit hyödyntävät nurinkääntämisen kulttuuria: hulluuden ja viisauden sekoittumista päälaelleen ja piittaamattomuutta virallisen maailman sääntöihin ja konventioihin (ks. Bahtin 2002 [1965], 232). Tätä ajatusta hyödyntävät monet 2000-luvun alun digiloren esimerkit, joissa vastaanottajaa kehoitetaan esimerkiksi karkottamaan kevätmasennusta hulluttelemalla työpaikalla tai julkisissa tiloissa. Kuka tahansa voi muuttua hulluksi toisten silmissä rikkomalla vallitsevia käyttäytymissääntöjä:

JOS KEVÄTMASENNUS UHKAA, KOKEILE JOTAIN NÄISTÄ:

Aina kun joku pyytää sinua tekemään jotain, kysy: "saako olla ranskalaiset myös?"

Kirjoita aina pankkisiirron selityssarakkeeseen "seksuaalisista palveluista".

Laula aina oopperassa mukana.

Sano pomollesi että kuulet ääniä sisälläsi, mutta eivät ne pahemmin häiritse.

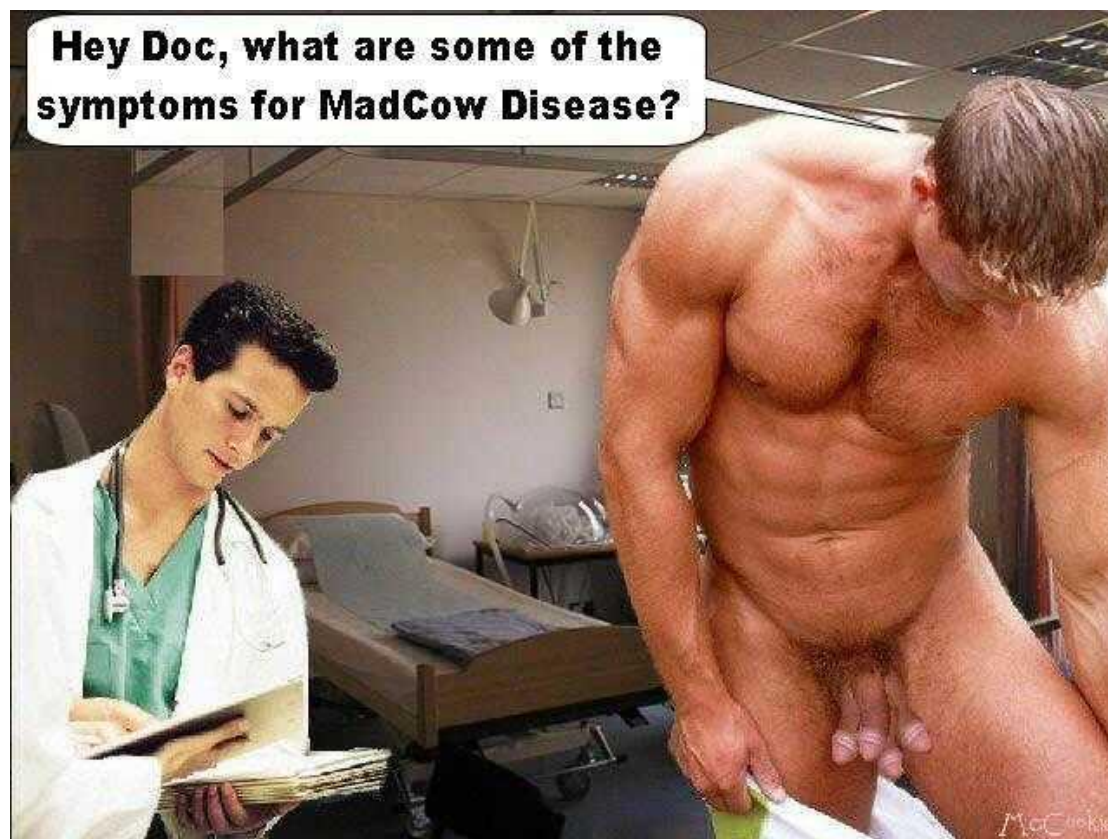
Sano pomollesi että sinua häiritsevät äänet joita kuulet hänen päästään.

(SKS_2005_1222 Jos kevätmasennus iskee. Esimerkkejä 25-kohtaisesta ohjeistuksesta. Tallennettu 25-vuotiaalta naiselta.)

Kansanhuumorissa naurunkohteena voi yhtä lailla olla poikkeavuus, esimerkiksi ulkonäöllinen tai käytöksellinen eroavuus. Nauru ei tällöin ole välttämättä pilkallista vaan enemmänkin koomisen havainnointia. (Jokinen 1996, 177.) Jo antiikin ajalta on paikannettu kertomuksia ”kytträselkien” piiskaamisesta ja siihen liitettävästä yleisön piilottelemattomasta naurusta. Uteliaisuus epämuodostumiin näkyi esimerkiksi parrakkaiden naisten, kaksipäisten vasikoiden, siamilaisten kaksosten esittelynä sekä hirviöiksi ja kummajaisiksi luokiteltavien henkilöiden tarkkailuna. (Dundes 1987, 15–16.)

2000-luvun aineistossa kiinnostava esimerkki epämuodostumille nauramisessa näyttäytyy hullun lehmän taudissa. BSE (bovine spongiform encephalopathy) eli hullun lehmän tauti herätti runsaasti keskustelua ja pelkoa 2000-luvun alkupuolella. Tämä naudoilla esiintyvä hitaasti etenevä tauti aiheuttaa lehmissä pääasiassa keskushermosto-oireita, tavallisimmin muutoksia eläimen käytöksessä. (Evara 2018.) BSE:n huippuvuosina taudin uskottiin siirtyneen ravinnon välityksellä myös ihmisiin, mikä antoi perinteen leviämislle ja mielikuvituksen maailmoille hyvän kasvualustan. Pelottava, tuntematonta uhkaa sekä epätietoisuutta ruokkiva sairaus mahdollisesti hullun

lehmän tauti -vitseihin eräänlaisen metamorfoosin, osittaisen tai täydellisen muodonmuutoksen, muuttumisen kummajaiseksi.

Kuva 2. MITÄ OIREITA HULLUN LEHMÄN TAUDISTA OLIKAAN? (SKS email 2006_1380, tallennettu 26-vuotiaalta naiselta heinäkuussa 2006.)

"Hullun lehmän taudin oireet" -vitsi (kuva 2) on tyypillinen esimerkki sähköpostiperinteessä hyödynnetyistä arvoitusvitseistä, joilla ei varsinaisesti ole muuta yhteistä perinteisten arvoitusten kanssa kuin kysymysten esittäminen ja odottamaton vastaus. Toisaalta esimerkiksi perinteisten seksuaaliarvoitusten kanssa myös seksuaaliarvoitusvitsien tyyli jakaantuu pääpiirteittäin kahteen yleisimpään kaavaan: arvoituksen ratkaisu voi olla joko puhtaasti seksuaalinen, usein miehen tai naisen sukuelin tai vaihtoehtoisesti arvoituksen kuvausosio synnyttää kuulijalle miellelyhtymän seksuaalisuuteen ja eroottisuuteen. (Kaivola-Bregenhøj 2015, 141; Kaivola-Bregenhøj 1997.)

Sukuelinten näkyminen perinneaineistossa voidaan usein liittää myös laajempaan kulttuuriseen keskusteluun, kuten poikien pohdintaan siitä, muuttuvatko he iän myötä sekä normaalisti että normaaliksi. Poikatutkimuksissa pojat liittävät sukuelinten kasvun usein seksuaaliseen toimintakykyyn ja periaatteeseen "mitä isompi, sitä toimivampi". (Anttila 2012, 33.) Normaaliuden määritteillä leikittelevän maskuliinisen heteromiehen kuva digitaalisessa aineistossa pohjautuu pääsääntöisesti juuri suurikokoiseen penikseen, jolla mies kykenee tyydyttämään kyltymättömän naisen haluja tai saa muulla tavoin vahvistusta miehelle itsetunnon. Jos miehen penis muuttuisikin hullun lehmän taudin myötä "nelipäiseksi penikseksi", utareiksi, muuttuisiko mies

myös kummajaiseksi, ”friikiksi”? Huumori onkin tunnustettu yhdeksi tärkeäksi tekijäksi kulttuurisesti hyväksytyyn maskuliinisuuden ja sen aseman säilyttämisessä (Huuki ym. 2010, 370), mutta huumorin avulla voidaan myös purkaa stereotyyppistä maskuliinisuuden kuvaa (Hokkanen 2015, 369).

Kuipers (2015, 125, 127) näkee vitsien rikkovan sosiaalisia normeja esimerkiksi seksuaalisuuden ja sukupuolten, sairauksien, kärsimyksen ja kuoleman teemoissa sekä vajavuuksiin ja poikkeavuuksiin liittyvässä huumorissa. Sen kohteena voi olla esimerkiksi sivistymätön, poikkeuksellinen ja sopeutumaton käytös, kuten tyhmyys ja hulluus. Nauru hulluille ja typeryksille eli ylemmyydentuntoinen nauru toistuukin perinteen keskeisteenä (Virtanen L. & Virtanen M. 1998, 149). Huumorin ylemmyysteorian mukaan vitsi muotoillaan niin, että tunnemme itsemme paremmaksi kuin ivan kohde. Suomalaisessa maaseutuyhteisössä kylähullu on osittain toiminut erilaisuutta ja poikkeavuutta edustavana naurun kohteena, mutta digitaalisesti kiertävän perinteen vastaanottajat eivät useinkaan paikannu alueellisesti vaan kansallisesti ja enenevässä määrin myös globaalisti. Kylähullun maailma ei tällaiselle foorumille juurikaan tarjoa tilaisuuksia ja tunnistettavuudesta syntyvää koomisuutta. Silti kiinnostava yksittäinen esimerkki poikkeavasta yksilöstä näyttäytyy vuosina 2003–2006 kiertäneessä powerpoint-esityksessä (kuvat 3–5). Viestissä erikoinen elämäntapa on siirretty nykyaikaiseen ja globaaliin teemaan: sinkkunaisten pyrkimykseen löytää elämänkumppani. Sähköpostiviesti ”Poikamiehelle morsian” kuvaa 17 diassa tuntemattomaksi jäävän miehen asuntoa ja elämäntapaa: törkyisiä huoneita, satojen, jopa tuhansien, kaljatölkkien täyttämiä lattioita, pöydillä lojuvia lääkepurkkeja, huoneiden nurkissa olevia roskasäkkejä, kalkkiintunutta ja eritteiden peittämää wc-tilaa, ruostunutta ja rappeutunutta keittiötä, kaikkialla vallitsevaa saastaisuutta ja miehen määrittelyä ”kamalaksi”. Tekstiosioissa erilainen elämäntapa esitetään morsiankandidaateille tutustumiskierroksena tulevaan elinpiiriin. Kuvien perusteella ei ole selvää, kenestä tai edes mistä maantieteellisesti sijoittuvasta paikasta on kyse, mutta huoneissa näkyvissä tuotteissa ja kirjoissa on saksankielistä tekstiä.

Tästä näette, että vuoden poikamies syö ja juo hyvin !

Naistenhuonekin löytyy

Ja vuoden poikamies on tietysti paikan pomo, joten hakemukset osoitetaan hänelle.

Kuvat 3–5. SKS 2006_1063. ”Poikamiehelle morsian” -sähköpostiviesti 6.3.2006. Diaesityksen kuvat 10, 14 ja 17. (Viesti tallennettu 28-vuotiaalta naiselta).

Kuvien pohjalta muodostuva näkemys poikkeavasta elämäntavasta voidaan määritellä valtaväestön asumisolojen näkökulmasta epäsovinnaisena ja täten poikkeavuutena. Siinä voidaan nähdä myös ruumiillisuutta koskevien normien rikkomista ja sosiaalisten erojen näkyväksi tekemistä. Humoristista tulkintaa häiritsevää tekijä olisi ”vuoden poikamiehen” kohdalla päätyä tulkintaan, että kyseessä olisi tahtomattaan erilaisen ja poikkeavan rooliin joutunut mies (ks. Rantala 2015, 79, 85), jolle ihmisyyttä kunnioittavan katsojan ei kuuluisi nauraa. Digitaalisessa perinteessä kerronnasta puuttuvat äänensävyt, kertomuksellinen huumori ja paikallistettavuus, jotka perinteisissä kylähullu-tarinoissa tuovat yhteisöstä erilaiseksi luokitellulle henkilölle jopa sympaattista, hyvántahtoista hyväksyntää. Toisaalta ei liene yksioikoisen selvää, että ”Poikamiehelle morsian” -esityksessä naurun kohteena lopulta on kuvasarjan mies, vaan ehkä ennemminkin leikittely yhteisesti jaettavalla ymmärryksellä mitä moninaisimpien tosi-tv-formaattien kasvusta (esim. ”Maajussille morsian” -ohjelma käynnistyi Suomessa vuonna 2006 ja ”Unelmien poikamies” / ”The Bachelor” Yhdysvalloissa vuonna 2002). Digitaaliset vitsit karrikoivat, matkivat ja kierrättävät populaarikulttuuria, kuten mainoksia, elokuvia ja televisio-ohjelmia. Vitsit tuovat yleisön eteen mediasta tuttuja kuvia tai lausahduksia, jotka samanaikaisesti eroavat ratkaisevasti alkuperäisyhteydestään. (Kuipers 2005, 80–81.) Tv-formaateista tuttu kuva ”palkinnoksi” tavoittelusta, usein varakkaasta poikamiehestä on ”Poikamiehelle morsian” -kuvasarjassa etäännytetty mahdollisimman kauas tästä tulkintavaihtoehdosta.

Digitaalisessa aineistossa erilaisuuksien kirjo sekä sosiaalisten ongelmien ja ilmiöiden näkyminen synnyttävät helposti myös ajattelun, että epänormaalius on normaaliutta. Vuosina 2000–2005 kiertänyt sähköpostiviesti ”Aapista uusiksi” leikittelee ajatuksella Aapisen kirjoittamisesta vastaamaan nykypäivää. Kirjainehdotuksissa näyttäytyy suomalaisen yhteiskunnan muutos ja sosiaalisten ongelmien moneus. Aapinen on myös osuva formaatti parodialle, koska se on kulttuurisesti luokiteltu hyvän ihmisen ihanteita kuvaavaksi kulttuuristen symboleiden ja ohjeistusten kirjoksi. Aapinen voidaan nähdä ”virallisena näkökantana” yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Se johdattelee lasta kohti täysivaltaisen aikuisen ja kansalaisen elämää. Aapisissa käsitellään perinteisesti hyväksi ihmiseksi kasvamisen ongelmia ja ideaalin maailman ominaisuuksia. (Koski 1999, 22–23, 39.)

UUSI AAPINEN EKALUOKKALAISILLE

A:

Ant-ti on al-ko-ho-listi. Ant-ti-a ah-dis-taa kun a-pe-ri-tiivit on lop-pu. An-til-le an-ne-taan lää-kä-ri-a-se-mal-la i-lo-kaa-su-a ja an-ta-bus-ta.

B:

Bertta on bimbo blondi joka tekee kadulla bisnesta.

C:

Cecilia on transvestiitti. Cecilia saa turpiin puistossa.

D:

Daavid on dorka. Daavid saa dunkkuun. Daavid on erilainen nuori.

E:

Eemeli sekaantui eläimeen. Eemelista tehtiin esimerkki.

Eemelillä ei enää ole edes esinahkaa. Eemeli on erakko.

F:

Fabian on fiksu. Fabian fuulaa sosiaalityöntekijää. Fabian saa fattasta fyffee.

G:

Gabriel on gigolo. Gigolot pääsee gigimään gimmoja.

H:

Hannu on homo. Hannulla on herpes ja HIV.

I:

Imbesilli Immu imppaa kontaktiliimaa. Immun aivot sulavat ihan itsekseen. Immusta tulee isona inisevä impotentti.

[kirjaimet J–Ö]

(SKS_email_2001_0295) Tallennettu 27-vuotiaalta naiselta vuonna 2001.

Hulluuden ja poikkeavuuden muotoja on luokiteltu kulttuurien sisällä eri aikoina ihmislousteiden ja jopa ulkonäöllisten seikkojen perusteella. Siteeratuimpien jaottelujen joukossa lienevät maininnat kansanviisauden yhdeksästäkymmenestä yhdeksästä hulluuden lajista (eri puolilta Suomea tallennettu sananlasku ”Hulluutta on 99 eri lajia ja täyshullu on sadas, joka huusin reijällä rallattaa”) sekä folkloristi Orrin E. Klappin (1949, 158) jaottelu kylähullujen kymmeneen tyyppiin. Aapis-esimerkissä luetellaan aakkosten tavoin 29 tyyppiä, joista useimmat näyttäytyvät syrjittyinä ja ongelmallisina yhteisössään. Monet näistä stereotyyppisistä kuvauksista näkyvät myös Mielenterveysbarometrin (2019) Nimby-mittarissa (Not In My Back Yard) osoittamassa henkilöitä, joita suomalaiset eivät haluaisi naapureikseen: huumeidenkäyttäjiä, alkoholisteja, maahanmuuttajia, HIV-positiivisia, skitsofreniaa sairastavia, rikoksista tuomittuja.

Aapisesimerkissä huumori toimii merkinä normaalin ja epänormaalin välillä. Huumori on sidoksissa paitsi ajattelutapojen perusteisiin myös jaettuihin arvoihin. (Ks. Hietalahti 2018, 53.) Kulmala (2006, 66–67) näkee, että ihmisten kategorisointi voi auttaa yhteisöä järjestelemään ympäröivää maailmaa ja ottamaan erilaisia ilmiöitä ikään kuin hallintaan: kategorioiden sisältämä tieto voi auttaa löytämään suhtautumistavan tilanteeseen. Toisaalta jotkut kategoriat luokittelevat ihmistä kokonaisvaltaisesti, kuten vaikkapa jonkin paikan tai järjestelmän asiakkuus. Aapisesimerkki voitaneen tulkita myös epänormaaliuden normalisoijana: onko olemassa yhteisöä tai kulttuuria, jossa normaaliutta olisi ilman samanaikaista ongelmien moninaisuutta? Kinnunen ja Hänninen (2016) tiivistävät, että hullutta tarkastelevia tutkimuksia yhdistää näkemys ajan, paikan ja kulttuurin merkityksestä poikkeavuuden tunnistamisessa, nimeämisessä ja käsittelyssä. Terveiden ja sairauden sekä normaalin ja poikkeavan rajat ovat kulttuurisidonnaisia ja häilyviä; se, mikä on normaalia ja suotavaa yhtenä hetkenä, saatetaan toisaalla nähdä sairauden oireina.

Pietikäinen (2013, 395) näkee mielenterveysongelmien rinnalla ongelmalliseksi myös erojen ja poikkeavuuksien luokittelun äärimmilleen, mikä johtaa yllättävän nopeasti uudenlaisiin sairauksiin: inhimillisten erojen medikalisointiin. Kun joku oppii toista hitaammin, lihoo toista enemmän, on muita hiljaisempi tai viettää keskimääräistä enemmän aikaa internetissä, hänellä voidaan diagnosoida hoitoa vaativa medikaalinen

tai psykologinen ongelma. Jos ihmiselämän monimuotoisuus typistyy, erojen ja poikkeavuuksien muuttaminen sairauksiksi voi vähentää suvaitsevaisuuttamme.

Hulluuden ymmärryksestä ihmisyyteen

Christie Davies (2011, 273) on määritellyt vitsailun keskeiseksi motiiviksi kuilun, joka muodostuu koetun sosiaalisen todellisuuden ja ideaalin maailman välille. Esimerkiksi neuvostoliittolaisissa vitseissä taustalla näkyy kaksi todellisuutta: johtajien puheet oikeudenmukaisuudesta, rauhasta ja tasa-arvosta sekä kansan päinvastaiset kokemukset yhteiskunnan toimivuudesta. Tällöin vitsit toimivat kanavana lausua ääneen asioita, joista ei muuten puhuttaisi avoimesti tai suoraan. Tämän artikkelin aineistoesimerkkejä voidaan sisältöjensä puolesta tarkastella myös havaintoina yhteiskunnan toivetilojen ja todellisuuden välisistä eroista. Monia vitsejä analysoidaankin huumoritutkimuksessa juuri kommentteina julkiseen diskurssiin ja ympäröivään mediakulttuuriin (Kuipers 2005, 70).

Artikkelin aineistoesimerkit antavat viitteitä siitä, että huumorin keinoin on mahdollista käsitellä arkoja yhteiskunnallisia kysymyksiä ja tavallisuuden, normaaliuden ja poikkeavuuden määritelmiä sekä kyseenalaistaa totuttuja ajatusmalleja. Digitaalisen folkloren tutkija Russell Frank (2004, 634, 652) puoltaa moraalittomilta kuulostavien vitsien tutkimusta, koska se voi lisätä ymmärrystä esimerkiksi ihmisten reaktioista poikkeuksellisten tapahtumien tai ilmiöiden osana. Folklore voi siis kuvastaa ruohonjuuritason viestintää ja mauttomiakin ajatuksia, jotka eivät muuten pääsisi julki.

Pitäisikö hulluutta käsittelevää vitsiaineistoa tulkita todellisuuden kuvaajana? Folkloristi Lynne S. McNeill (2013, 182–184) määrittelee nykyperinteen yhdeksi arvoksi yksilön kokemuksen ryhmätraditioihin osallistumisesta: yksilölle ei siis välttämättä ole niinkään merkityksellistä osoitus aitojen kulttuuristen merkitysten välittämisestä vaan enemmänkin ajatus yhteisöllisestä ajanvietteestä. Tämän artikkelin aineiston voi katsoa lukeutuvan McNeillin mainitsemaan yhteisölliseen ajanvietteeseen, joka 2000-luvun alussa kiinnittyi ensimmäisiä kertoja digitaalisen folkloren välittämiseen. Jo vuonna 2008 nuorten kommunikaatiosta suurimman osan arveltiin olevan teknologian välittämää: puheluiden, tekstiviestien, instant messengerin, sähköpostin, web-foorumin, Habbo Hotellin ja IRC-gallerian myötä alettiin puhua monikanavaisesta, multimodaalisesta ja sosiaalisesta vuorovaikutusavaruudesta (Salovaara & Kurvinen 2008, 232). Aineisto kuvastaa siis paitsi yhtä historiallista digitaalisen kulttuuri-ilmiön käynnistymistä myös jonkinlaista yhteisöllistä ajanvietettä. Varmasti olisi liioittelua väittää kiertoviestien lähettäjien ensisijaisiksi motiiveiksi kriittiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisen (vrt. huumorin arvonmuutosteoria) tai mielenterveyden tragedioiden käsittelyn (huumorin huojennusteoria). Monet välittävät viestin eteenpäin osallistuakseen ajankohtaiseen ajanvietetilmiöön, jonka aihepiirit voivat samalla olla kulttuurisesti tunnistettavia ja siten ”hyviksi aiheiksi” luokiteltavia. Vuonna 1999 opiskelija taustoittaa viestilähetyksiään Ulla Lipposelle: ”Jos ne [kiertoviestit] ovat mielestäni hyviä, lähetän eteenpäin. Koska saan niitä vanhoilta lukioajan ystäviltä, usein ei ole ketään kelle lähettää eteenpäin, vaan samat nimet ovat jo saaneet viestin – yhteinen kaveripiiri hajaantuneina ympäri suomea.”

Viestisisällöt eivät kuitenkaan ole irrallisia tai erillään globaaleista ja lokaaleista keskustelualueista, joten osittain vitsien sisältöjen kautta päästään tutustumaan myös ajankohtaisilmiöihin tai ajattomiin ihmiselämän pohdintoihin. Tabuaiheista syntyneiden aineistojen tarkasteluissa mahdollistuu parhaimmillaan kulttuurin ymmärryksen kasvattaminen. Kuolleet vauvat -vitsejä tutkinut Dundes (1979, 145–146, 155) määrittelee vitsit yhteisön sallimana purkautumiskanavana kielletyille keskustelualueille tai tabuaiheille. Tällöin huumorin merkitys voi olla huomiossa, jota se välittää yhteiskunnasta:

Jos mikä on sairasta, on yhteiskunta, joka tuottaa sairasta huumoria. Huumorin hävittäminen – jos tällainen sensurointi olisi edes mahdollista, mikä ehdottomasti ei ole – ei ratkaisisi ongelmaa [--]. Meidän huolenamme ei pitäisi niinkään olla kuolleet vauvat -vitsit vaan enemmänkin kuolleet vauvat. (Dundes 1979, 145–146, 155.)

Dundesin ajattelua voi lainata myös hulluudesta käytävään keskusteluun: huolenamme ei pitäisi olla vitsit hulluudesta vaan vitsisisältöjen esille nostamat mielenterveyden ongelmat sekä toiseuden kokemuksia tuottavat yhteiskunnan palveluiden toimimattomuus ja kanssaihminen ylläpitämät stigmat kuntoutujia ja poikkeavuutta kohtaan. Hulluuden ymmärryksessä, hulluuden käsitteen laajennuksissa sekä mielenterveysongelmien käsittelyssä ja hoidossa käydään jatkuvaa keskustelua menneisyyden kanssa. Ymmärrämmekö hulluutta paremmin vai ovatko asiat vain monimutkaistuneet? Ymmärryksen kasvaessa mielenterveysongelmien monista muodoista ja yleisyydestä päädytään uudenlaisiin ongelmiin: lääkkeitä riippuvuuteen, ylidiagnosoimiseen, ihmisten ”luukuttamiseen”, leimautumiseen, yksinäisyyden, uupumisen sekä masennuksen yleistymiseen. Tämän artikkelin näkökulmana olevan ”hulluuden huumorin” voi katsoa kohdentuvan ympäröivän yhteiskunnan ja sen ongelmien osoittamiseen. Näitä ovat esimerkiksi kankea palvelujärjestelmä, ihmisen kohtaamattomuus, yksinäisyys ja avunsaannin ongelmallisuus.

Pietikäinen (2013, 15–16, 20) asemoi hulluuden tarkastelun ihmisyyden ja ihmisluonteen pohdinnaksi. Juuri normaaliuden rajojen rikkomista tutkimalla voidaan hahmottaa myös ihmisluonnon arvoitusta. Hulluus vaikuttaa niihin tapoihin, joilla viime kädessä miellämme itsemme, kanssaihmisemme ja ympäröivän sosiaalisen ja fyysisen todellisuuden. Hulluuden tutkiminen on samalla kulttuurin muutosten ja inhimillisyyden moninaisuuden tutkimista. On tärkeää tiedostaa, kuinka monin eri tavoin hulluus ilmenee ja kuinka hulluus syntyy sosiaalisessa kontekstissa – tai toisaalta, kuinka mielenterveyttä luodaan tai rakennetaan sen myyttiä. Yhtä lailla tämän artikkelin digiloreaineistoa voidaan tulkita normaaliuden kyseenalaistajana eli pohdintana, kuka lopulta on hullu tai ovatko kaikki ihmiset pohjimmiltaan hulluja. Folkloren avulla voidaan paljastaa paljon modernista yhteiskunnasta ja asenteista sekä tuottaa näkökulmia ihmisyyteen (Blank 2013, 102).

Tutkimuskohteena hulluus – ja laajemmin musta huumori – ovat aiheita, joiden tutkijana ajautuu aika ajoin pohtimaan oikeutusta sensitiivisten aiheiden ja moraalittomienkin tuotosten tarkasteluun. Kun vakava ja koominen yhdistyvät

esimerkiksi sairauksien, katastrofien, rasismien tai perversseiksi luokiteltujen seksuaalivitsien muodoissa, voi niiden tutkiminen vaatia totuttua vankempia perusteluja. Myös Kinnunen ja Hänninen (2016) toteavat hulluutta tarkastelevan tutkijan joutuvan punnitsemaan jokaista siirtoaan eettiseltä kannalta. Tämä voi kertoa kuitenkin samalla tutkimusaiheen merkittävydestä; hulluus kulttuurisena ilmiönä sitoo itseensä runsaasti voimakkaita tunteita, uskomuksia ja tulkintoja, joista monet liittyvät yhä häpeän ja toiseuden kokemuksiin. Hulluustutkimuksen merkitys onkin usein juuri sen tavassa suunnata katse niihin käytänteisiin ja ajattelutapoihin, joiden kautta poikkeavuuteen liittyvää stigmaa on tuotettu ja uusinnettu ja jotka yhä osaltaan vaikuttavat esimerkiksi mielenterveyshäiriöihin liittyvien kielteisten mielikuvien taustalla.

Lipposen tallettamat digitaalisen folkloren muodot kuvaavat monella tavalla ajankohtaisten ilmiöiden, historiallisten hetkien, asenneilmapiirin ja kulttuuristen muutosten maailmaa. Artikkelissa esimerkkinä ollut Kela-lomake toimii hyvin kulttuurisen lukutavan ilmentäjänä: lomake on käytännössä kaikille aikuisiän saavuttaneille suomalaisille tuttu niin visuaalisesti kuin sisällöllisesti, ja siihen yhdistyy yleisesti jaettu kokemus kysymysasettelujen absurdiudesta ja hankaluudesta. Vaikka lomakkeeseen on sisällytetty tuttuja stereotyyppioita esimerkiksi homoseksuaaleista sekä kepeitä mainintoja lobotomiasta, ivan kohteena toimii selkeästi viranomaislomakkeet. Kun huumorin tulkintatapoja käytetään tekstianalyysin apuna, moraalittomiksi koetut teemat saavat usein hyväksyttävämmän selityksen. Ivallinen nauru kohdentuu usein aivan muualle kuin mielenterveysongelmista kärsivään ihmiseen.

Artikkelin tarkastelunäkökulma alle 30-vuotiaiden opiskelijoiden tallentamisessa esimerkeissä ei näyttäisi tuovan esille juurikaan sellaisia teemoja, viestin sisältöjä tai perinnelajeja, mitä ei voitaisi paikantaa myös yli 30-vuotiaiden kerääjien materiaalista. Aineiston pohjalta on kuitenkin helppo päätellä digitaalisen folkloren olleen 2000-luvun alkupuolella merkittävässä roolissa opiskelijoiden arkirutiineissa ja sosiaalisten suhteiden ylläpidossa: arkistoon tallennettujen viestien osoitekentissä näkyy usein laaja määrä vastaanottajia tai viestin alkuun on tallentunut pitkät listat edellisiä viestin lähettäjiä. Joissakin viestien saatesanoissa kuvaillaan digitaalisen perinteen merkitystä osana opiskelijakulttuuria: ”Esim. mainoskondomi-juttu tuli parhaalta ystävältä Tampereen Teknillisestä korkeakoulusta, ja hän oli saanut sen myös teekkarilta. Juttu oli levinnyt varmaan lähes kaikille ystäville, joilla sähköpostiosoite on.” (Opiskelijan kuvaus vuoden 1999 viestin yhteydessä.)

Suulliseen ja kirjalliseen traditioon verrattuna digitaalinen perinne muuttaa muotoaan nopeasti ja osittain myös katoaa: kiertävät tekstiviestit ja sähköpostit alkavat olla jo täyttä historiaa, vaikka niiden yleistyminen perinteenleviämisessä tapahtui vasta pääosin 2000-luvulle tultaessa. Tässä artikkelissa pääpaino on ollut hulluuden ja poikkeavuuksien esitysten tarkastelussa, mutta lukuisat Ulla Lipposen arkistoimat sähköpostitse kiertäneet viestit kuvaavat hulluutta myös vapauttavana, arjen harmautta vastustavana piirteenä, jopa eräänlaisena elämänasenteena. Tällaisissa viesteissä hulluus näyttäytyy ikään kuin positiivisena piirteenä, uskalluksena toimia normien vastaisesti. Vitsikategoriat kuvaavat tällöin normien säätlemää yhteiskuntaa ja yksilön erilaisia säädelyjä yhteisöjä, joissa on tarkat hyvän ja soveliaan käytöksen mallit. Totutun mukaisesti toimiminen luo karrikoitua kuvaa ihmisestä samankaltaisuuden ja

tavallisuuden määritteisiin pakotetulta toimijalta, jolle lopulta tekisi hyvää myös kirjoittamattomien käyttäytymismallien murtaminen.

Päätäntö

Artikkelissa tarkasteltiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon tallennettua digiloreaineistoa, jonka teemarajauksena toimi hulluus. Aineisto muodostettiin Ulla Lipposen 2000-luvun taitteessa opiskelijoilta keräämistä viesteistä, jotka toimivat näkökulmana myös tuolloin uuteen, kulttuurisesti kiinnostavaan, digitaalisen kansankulttuurin ilmiöön. Aineistoa tarkasteltiin samanaikaisesti mustan huumorin näkökulmasta, sillä teksti- ja kuvaesimerkeissä toteutui koomisten elementtien liittäminen vakavaan aihepiiriin.

Artikkelin tavoitteena oli tarkastella, millaista kuvaa yhteiskunnasta ja hulluudesta arkistoon tallennettu aineisto rakentaa. Aineisto jakaantui artikkelissa kahteen erilaiseen hulluuden lähestymistapaan; lääketieteellisesti diagnosoitavaan hulluuteen sekä niin sanottuun kulttuuriseen hulluuteen, johon lukeutuu monenlainen normeja rikkova käytös ja toiminta sekä ihmiselämän erilaisuuksien ja ongelmien kirjo. Opiskelijoiden välittämässä digiloreassa lääketieteelliseen hulluuteen voitiin liittää aiheita, joissa nostettiin esille lääkkeiden, diagnoosien ja diagnosoinnin teemoja. Kulttuurisen hulluuden aihealueissa problematisoitiin normaaliutta ja sosiaalisten normien ylittämistä.

Huumorin avulla tarjoutuu mahdollisuus käsitellä vaikeaa aihealuetta, mutta samalla kohdentaa kritiikkiä ja ivaa yksilöstä yhteiskuntaan tai leikitellä pelkästään kielen koomisilla tulkinnoilla ja kaksoismerkityksillä. Hulluuden huumorissa ei aineiston perusteella naureta hulluille vaan ivan kärki kohdentuu ensisijaisesti toisaalle: kohteena voivat olla instituutit, kohtaamattomuus, lääkkeillä hoitaminen, epänormaaliuden sulautuminen normaaliudeksi tai tutuilla populaarikulttuurin mediakuvilla leikittely. Hulluuden huumorissa ollaan selkeästi tietoisia kulttuuriseen ajattelutapaan liittyvistä normeista ja niiden ylityksistä. Nämä teksteissä ja kuvissa esitellyt normipoikkeamat saavat vastaanottajan pohtimaan niiden merkitystä ja sanomaa eli tulkitsemaan huumoria. Parhaimmillaan huumorin tulkitseminen saa vastaanottajan esittämään lisää kysymyksiä tavallisuuden, normaaliuden ja poikkeavuuden määritelmästä sekä kyseenalaistamaan totuttuja ajatusmalleja.

FT Laura Hokkanen, lehtori, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Viitteet

[1] Sitaatti kiertävästä sähköpostiviestistä ”Ajatusleikkejä” 4.12.2000 (SKS email_2000_0801), 22-vuotiaan miehen tallentama viesti.

Tutkimusaineisto

SKS KRA. Lipponen Ulla. Luetteloitu arkistoon lähettäjän sukunimen mukaan.

Lähteet

Abrahams, Roger. 1961. Ghastly Commands: The Cruel Joke Revisited. *Midwest Folklore* 11, 4: 235–246.

Agozzino, Maria Teresa. 2006. "Doodle Me This ...": Pictorial Declarations and the American Dream. *The Columbia Journal of American Studies*.

<http://www.columbia.edu/cu/cjas/agozzino1.html> [Haettu 3.7.2020]

Anttila, Anna. 2012. "Kiitos jo etukäteen!" – Poikien kirjoituksia heitä askarruttavista seksiasioista. Teoksessa *Mitä pojat todella haluavat tietää seksistä Tehoa poikien seksuaaliopetukseen (PoikaS-hanke)* toim. Osmo Kontula, 15–60. Väestöliitto.

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 55/2012. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/0d055538db500b269457d5c011059422/1462535555/application/pdf/3335068/PoikaS-raportti_web.pdf [Haettu 11.1.2019]

Bahtin, Mihail. 1979. *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Moskova: Progress.

Bahtin, Mihail. 2002 [1965]. *Francois Rabelais – keskiajan ja renessanssin Nauru*. Helsinki: Like.

Blank, Trevor J. 2013. *The Last Laugh: Folk Humor, Celebrity Culture, and Mass-Mediated Disasters in the Digital Age. Folklore Studies in a Multicultural World*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Bronner, Simon, J. 1988. *American Children's Folklore*. American Folklore Series. Little Rock: August House.

Davies, Christie. 2003. Jokes that follow massmediated disasters in a global electronic age. Teoksessa *Of Corpse. Death and Humor in Folklore and Popular Culture*, toim. Peter Narváez, 15–34. Utah State University: DigitalCommons@USU

Davies, Christie. 2011. *Jokes and targets*. Bloomington: Indiana University Press.

Dundes, Alan. 1979. The Dead Baby Joke Cycle. *Western Folklore* 38 (3): 145–157.

Dundes, Alan. 1987. *Cracking Jokes. Studies of Sick Humor Cycles and Stereotypes*. California: Ten Speed Press.

Ellis, Bill. 1991. The Last Thing... Said: The Challenger Disaster Jokes and Closure. *International Folklore Review* 8: 110–124.

Evira 2018. *BSE eli hullun lehmän tauti*. Elintarviketurvallisuusvirasto Evira.

<https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/elaintenpito/elainten-terveys-ja-elaintaudit/elaintaudit/naudat/bse/> [Haettu 11.1.2019]

Foucault, Michel. 1988 [1965]. *Madness and Civilization. A History of Insanity in the Age of Reason*. New York: Vintage Books.

Frank, Russell. 2004. When the Going Gets Tough, the Tough Go Photoshopping: September 11 and the Newslore of Vengeance and Victimization. *New Media Society* 6, 5: 633–658.

Hautamäki, Lotta. 2011. Psykiatrinen diagnoosi sosiaalisena ilmiönä. *Suuntaaja* 1/11. Helsinki: Aspa-säätiö. <https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-12011-mielenterveyskuntoutujien-asuminen/psykiatrinen-diagnoosi-sosiaalisena> [Haettu 11.1.2020]

Herkman, Juha. 2000. Huumorin ja vallan keskeneräinen kysymys populaarin kokemuksen jäljillä. Teoksessa *Populaarin lumo - mediat ja arki*, toim. Anu Koivunen, Susanna Paasonen & Mari Pajala, 372–389. Turun yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitoksen sarja A no 46. Turku: Turun yliopisto.

Hietalahti, Jarno. 2018. *Huumorin ja naurun filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Hokkanen, Laura. 2015. Musta ja alatyylisen huumorin ilmiöitä 2000-luvun digiloressa. Teoksessa *Huumorin skaalat. Esitys, tyyli, tarkoitus*, toim. Seppo Knuuttila, Pekka Hakamies ja Elina Lampela, 362–378. Kalevalaseuran vuosikirja 94. Helsinki: SKS.

Huuki, Tuija, Sari Manninen & Vappu Sunnari. 2010. Humour as a resource and strategy for boys to gain status in the field of informal school. *Gender and Education* 22, 4: 369–383.

Jokinen, Mikko. 1996. Sysmäläinen nauru. Sysmäläinen kansanhuumori humorististen kertomusten valossa. Teoksessa *Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä*, toim. Eeva-Liisa Kinnunen, Kaarina Koski, Riikka Penttilä & Minttu Pietilä, 159–182. Helsinki: SKS.

Jäntti, Saara, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva, & Annastiina Mäkilä. 2019. Hulluus kulttuurisena kysymyksenä. Teoksessa *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*, toim. Saara, Jäntti, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva & Annastiina Mäkilä, 9–45. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 1997. Sexual riddles: the test of the listener. *Elektronisti* 1. Joensuu, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.78221>. [Haettu 15.6.2020]

Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 2015. Arvuuttelun hauskuus. Teoksessa *Huumorin skaalat. Esitys, tyyli, tarkoitus*, toim. Seppo Knuuttila, Pekka Hakamies ja Elina Lampela, 140–156. Kalevalaseuran vuosikirja 94. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kinnunen, Anna & Kirsi Hänninen. 2016. Hulluus kulttuurisena ilmiönä ja tutkimuskohteena. *Elore*, 23, 1. <https://doi.org/10.30666/elore.79239>. [Haettu 12.6.2020]

Klapp, Orrin, E. 1949. The Fool as a Social Type. *American Journal of Sociology* 55, 2: 157–162.

Knuuttila, Seppo. 1989. Yhdeksääkymmentäyhdeksää lajia. Teoksessa *Hullun kirjoissa. Näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen*, toim. Pekka Laaksonen, Ulla Piela & Pirkko Lahti, 39–48. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 508. Helsinki: SKS.

Knuuttila, Seppo. 1992. *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 554. Helsinki: SKS.

Knuuttila, Seppo. 1994. *Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan*. Tietolipas 129. Helsinki: SKS.

Koivunen, Hannele. 1997. Hullu mikä hullu. Teoksessa *Reunamerkintöjä hulluuteen*, toim. Tarja Heiskanen & Adoum Jorge Enrique, 73–84. SMS julkaisut. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Korhonen, Anu. 2013. *Kiusan henki. Sukupuoli ja huumori uuden ajan alussa*. Jyväskylä: Atena.

Koski, Leena. 1999. Hyvä tyttö ja hyvä poika. Ihanteelliset yksilöt aapisten moraalisisissa kertomuksissa. Teoksessa *Suomalainen koulu ja kulttuuri*, toim. Tarja Tolonen, 21–49. Tampere: Vastapaino.

Kuipers, Giseline. 2005. "Where Was King Kong When We Needed Him?" Public Discourse, Digital Disaster Jokes, and the Functions of Laughter after 9/11. *The Journal of American Culture* 28, 1: 70–84.

Kuipers, Giseline. 2015. *Good humor, bad taste. A Sociology of the Joke*. Berlin: De Gruyter Mouton.

Kulmala, Anna. 2006. *Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuusi, Matti. 1959. Kansanperinteen metamorfoosi. *Suomalainen Suomi*, 7/1959. *Suomalaisuuden liiton kulttuuripoliittinen aikakauskirja*: 395–399.

Kuusi, Matti. 1974a. Esipuhe. Teoksessa *Folklore tänään*, toim. Hannu Launonen ja Kirsti Mäkinen, 9–10. Tietolipas 74. Helsinki: SKS.

Kuusi, Matti. 1974b. Poplore. Teoksessa *Folklore tänään*, toim. Hannu Launonen ja Kirsti Mäkinen, 11–23. Tietolipas 74. Helsinki: SKS.

Lauhakangas, Outi. 2015. Sananlaskujen täsmähuumori. Teoksessa *Huumorin skaalat. Esitys, tyylä, tarkoitus*, toim. Seppo Knuuttila, Pekka Hakamies ja Elina Lampela. 127–139. Kalevalaseuran vuosikirja 94. Helsinki: SKS.

Lipponen, Ulla. 1989. *Siistiä sisätyötä. Kopiahuumoria*. Folklore. Helsinki: SKS.

Lipponen, Ulla. 1996. Seksuaalisuhteet perhevitseissä. Teoksessa *Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä*, toim. Eeva-Liisa Kinnunen, Kaarina Koski, Riikka Penttilä & Minttu Pietilä, 224–241. Tietolipas 146. Helsinki: SKS.

Lipponen, Ulla. 2003. Jälkisana. Teoksessa *Ota mamma mato. Kompatehtäviä*, toim. Ulla Lipponen, 196–204. Folklore. Helsinki: SKS.

Lipponen, Ulla. 2008. Kännykkä perinnettä välittämässä. Teoksessa *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*, toim. Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila, 222–231. Tietolipas 220. Helsinki: SKS.

Morreal, John. 1987. A New Theory of Laughter. Teoksessa *The Philosophy of Laughter and Humor*, toim. John Morreal, 128–138. Albany: State University of New York Press.

Mielenterveysbarometri 2019. Mielenterveyden keskusliitto.

https://www.mtkl.fi/uploads/2019/11/76679c12-mielenterveysbarometri_2019.pdf [Haettu 11.1.2020]

McNeill, Lynne S. 2013. And the Greatest of These is Tradition: The Folklorist's Toolbox in the Twenty-First Century. Teoksessa *Tradition in the Twenty-First Century. Locating the Role of the Past in the Present*, toim. Blank, Trevor. J. & Howard, Robert Glenn, 174–185. Colorado: Utah State University Press.

Pietikäinen, Petteri. 2013. *Hulluuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Preston, Michael J. 1974. Xerox-lore. *Keystone Folklore. Pennsylvania Folklore Society* 19: 11–26.

Rantala, Päivi. 2009. *Erilaisia tapoja käyttää kylähullua. Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkkina 1800-luvulta 2000-luvulle*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Rantala, Päivi. 2015. Huvittava kylähullu. Teoksessa *Huumorin skaalat. Esitys, tyylit, tarkoitukset*, toim. Seppo Knuuttilla, Pekka Hakamies ja Elina Lampela, 75–94. Kalevalaseuran vuosikirja 94. Helsinki: SKS.

Räsänen, Marjo. 2013. Visuaalinen monilukutaito – luokanopettajaksi opiskelevien monikulttuurisuuskäsitykset ja kuvataide. *Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja* 44, 3: 270–285. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Röhrich, Lutz. 1990. Joke and modern society. Teoksessa *Contemporary Storytelling*, toim. Lutz Rohrich ja Sabine Wienker-Piepho, 127–136. Tübingen: Günter Narr Verlag.

Saarinen, Jukka. 2011. Kolumni. Kiertoa verkossa. *Elore* 1: 8–13.
<https://journal.fi/elore/article/view/78917/39819> [Haettu 12.6.2020]

Saarinen, Tuija. 2003. *Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö. Tutkimus Heikan Jussin (Juho Mäkäräisen) elämästä ja huumorista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 917. Helsinki: SKS.

Salin, Sari. 2008. *Narri kertojana. Kultaisesta aasista suomalaiseen postmodernismiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, Tiede 1180. Helsinki: SKS.

Salovaara, Antti & Esko Kurvinen. 2008. Nuorten vuorovaikutus inspiroi suunnittelijaa. Teoksessa *Nuoret kielikuvassa: Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*, toim. Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila, 232–239. Tietolipas 220. Helsinki: SKS.

Schmidt, H. E. & Williams, D. I. 1971. The evolution of theories of humour. *Journal of Behavioural Science* 1, 3: 95–106.

Sutton-Smith, Brian. 1960. “Shut Up and Keep Digging”: The Cruel Joke Series. *Midwest Folklore* 10, 1: 11–22.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi. 2013. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Virtanen, Leea. 1990. *Onni yksillä. Kansanperinnettä ennen ja nyt*. Folklore. Helsinki: SKS.

Virtanen, Leea & Merja Virtanen. 1998. *Kukkarokivi. Suomalaisen folkloren antologia*. Folklore. Helsinki: SKS.

Liitteet

Liite 1: Aineiston muodostumisessa käytettyjä hakutoimintoja ja niiden tuloksia.

Hakukomento	Hakutulos, kpl
hullu%	66
(hulluj%)	(7)
mielent%	6
skitso%	7
lääke	68
lääkk%	45
lääki%	23
mad	98
seko	70
(sekop%)	(1)
pille%	19
saira%	133
(sairas)	(56)
(mielisair%)	(13)
diapam	5
masen%	41
depres%	8
	yht. 589

Sulkuihin merkityt kappalemäärät ovat mukana jo aiempien hakusanojen tuloksissa.